

FÖLLINGE HEMBYGDSFÖRENINGENS

SKRIFTSERIE DEL V

Stor Henrik

en av Störåsens grundare

av

Per Johannes

Stor Henrik

en av Störåsens grundare

av

Per Johannes

Föllinge
hembygdsförenings
skriftserie

del V

1976

SCHLOSS-BIBLIOTHEK

Stor Henrik
Per Johannes
1976

Förford

Föreliggande del i vår skriftserie är en biografi över en av Störåsens grundare, Stor Henrik. Biografen är sammanställd av en namnkunnig dalkarl, Per Johannes, född i Leksand år 1896.

Per Johannes har under åren arbetat med åtskilligt: på sin fars jordbruk, i skogen, som mjölnare, på tegelbruk, som lärare — men mest känd torde han vara som skribent och föreläsare.

Per Johannes har bl.a. skrivit och berättat om sin socken Leksand, om Siljansbygden och om förändringar under ett sekel i en dalaby. Hembygdsvetenskapen har blivit en del av hans vardag.

Stor Henrik har han följt från kyrkböckernas noteringar till vad den muntliga traditionen i Jämtland, främst då i Störåsen, ännu har att berätta.

Skriftkommittén framför ett varmt tack till författaren för en biografi som kommer att finna många intresserad läsare inom Föllingebygden.

Föllinge Hembygdsförening
Skriftkommittén

För värdefull hjälp med sakuppgifter, muntliga berättelser, anvisningar, framskaffande av bildmaterial, granskning av manus etc. tackar jag hjärtligen Bror Lasses i Almbergsbjörken, Leksand, Anna och Pehr Eric Hellgren, Frösön, Mia och Konrad West samt Nils Hugo Henriksson i Störåsen, J. O. Göransson i Forsåsen, Berta Magnusson, Perry Ahlgren, Nils Paulsson och Inga Olsén i Föllinge.

Per Johannes

Från Böle i Leksand till Störåsen i Jämtland

Efter storskiftet på 1820-talet fanns det på åtskilliga håll i Dalarna bönder, vilka ansåg sig ha blivit missgynnade vid tilldelningen av nya, samlade åkerskiften. Många menade nog, att de tegar man tidigare haft var »bättre» än vad man fick. Känslan av att på detta sätt ha blivit utsatta för »orättvisa» tog sig sannolikt hos en del uttryck i önskan att söka sig bättre mark på annat håll. Man kan nog tryggt våga en gissning, att det utom inträffande missväxter och nödår även var sådant missnöje, som på 1820-talet drev ett antal dalabönder att utvandra till Jämtland, där man trodde sig kunna finna nya marker med gynnsamma betingelser för nykolonisering.

Under åren 1818—1841 var Michael von Törne landshövding i Jämtlands län. Denne kände ett starkt behov av att stimulera till en positiv utveckling av befolkningsförhållandena i sitt län. Särskilt under 1809—1814 års krig hade fältsjukan skördat in emot hälften av de inkallade soldaterna, varigenom redan glest befolkade bygder blivit ännu glesare. Därtill kom, att betydande arealer skogbeväxt mark, som bedömdes lämplig för läggande under plog, fanns litet varstans i det vidsträckta länet. von Törne kände till, att storskiftet i Dalarna kommit visst missnöje åstad, och han visste, att den odlingsbara jorden i detta landskap redan var betydligt mera utnyttjad än i hans eget län. Genom energiska vädjanden och erbjudanden sökte han animera dal-karlar att sälja sina hemman, flytta norrut och bli nybyggare i Jämtland!

Han lät kungöra, att de som bröt upp viss angiven areal ute i omarker i hans län, där odling ansågs gynnsam, skulle i stats- och startbidrag få 8 tunnor korn och 88 riksdaler 16 skilling banco jämte skattefrihet i 30 år. Anbudet lockade en rad jordbrukarfamiljer från skilda håll i Dalarna att sälja sina marker hemma och flytta norrut.

En grupp Sollerö-bönder gjorde gemensam sak och slog sig

ner i Lits socken norr om Östersund. Om deras öden berättas i Sollero Hembysgd-föreningens årskrift *Sool-Öen* 1974. Här skall därför ingenting sägas om denna utvandrargrupp. En annan grupp, som drog norrut samma år, 1827, och koloniserade en »wildmark», ett skogsområde kallat Störåsen i Hamnerdals socken (nu tillhörande Krokoms kommun), förtjänar också att få historien om sin nybyggjarbragd satt på pränt. I denna grupp fanns det en, som genom djärvhet, styrka och seghet kommit att bli nästan legendarisk. Ännu efter ett och ett halvt sekel lever under namnet Stor Henrik minnet av denna man, inte bara bland de hundratals ättlingar upp till sjätte led, vilka räknar honom som sin anfader, utan i hela den jämtländska trakt, där han fann sin nya hembygd.

I Leksands kyrkböcker finns han under beteckningen »drän-gen Bengts Henrik Andersson», till dess han själv övertog en del av fädernegården i Böle by. Hans föräldrar var Kus Anders Olsson, född i Sätra 1743, gift med Stor Karin Hindriksdotter i Böle, född 1751. Då fadern genom giftermålet bosatte sig i Böle, fick han efter ortens skick överta hustruns gårdsnamn Stor. Den blivande Stor Henrik i Jämtland var alltså arvsberättigad till detta namn. Men han kom att förtjäna detta epitet även för sin märkliga manngärnings skull. Utom bynämnen Sätra och Böle finns också Halvarsbo, Almborg, Rönnäs och Hagen i denna familjs antavla.

Vid denna tid var barndödligheten skrämmande stor. Kus Anders Olsson och hans hustru Stor Karin fick i äktenskapet nio barn, av vilka endast fyra nådde mogen ålder. Följande korta data ger besked:

Son Anders (1) född 1772, dog späd,
son Olof (1) född 1776, dog späd,
dotter Brita född 1778,
son Olof (2) född 1782, bonde i Böle,
dotter Kerstin född 1785, dog späd,
dotter Anna född 1788,
son Anders (2) född 1790, dog späd,
son Henrik (1) född 1792, dog späd,
son Henrik (2) född 1794, den blivande Stor Henrik!

Vilka reflexioner gör en sentida läsare inför ovanstående rader? Föresvävar den tanken någon, att föräldrarna var av vecka, föga livsdugliga släkten? Att så icke var fallet visar

åtminstone den sistfödde, som kom att bli legendarisk för sina kroppskrafter, seg livståga, okuvlig vilja, aldrig sviktande arbetsflit! Bristfälliga bostäder, otillräcklig och ensidigt sammansatt föda, försummad hygien, i det närmaste obefintliga möjligheter till läkarvård — där finns förklaringen till den kusligt härljande barndödligheten. Observera i barnskaran härovan, att i inte mindre än tre fall har yngre syskon fått »ärva» avlidna syskons namn! Kyrkböckerna uppvisar många liknande exempel ända upp mot 1800-talets slut.

År 1814 gifte sig Stor Henrik Andersson med Skinnar Kerstin Persdotter från Almborg, grannby till Böle. Hon var född 1793 och bosatte sig nu med sin make i Böle. Denne var då dräng på det ännu oskiftade fädernehemmet jämte sin ende överlevande bror Olof, som var 12 år äldre. Hustrun medförde också i boet en del av Skinnargårdens ägor, men som även i detta äktenskap många barn föddes, syntes framtida försörjningsmöjligheter problematiska för Stor Henriks familj. Trots att miljö och kosthåll fortfarande var primitiva och föga barnvänliga, fick dock dessa unga makar behålla sina barn. Men den lilla stugan blev allt trängre, försörjningsproblemen allt svårare. Till detta kom, att vid storskiftet tilldelades Stor Henrik åkermark, varav vissa delar flera timmar på eftermiddagen låg i berget Galtskallens skugga. Detta innebar, att brödsåden ofta hade svårt att mogna på dessa tegar, vilket i sin tur medförde ökade bekymmer att mätta växande, hungriga barn. Lockropen från Jämtland ekade allt starkare i Stor Henriks sinne. Skulle möjligen utvandring till de lovprisade markerna där kunna ge säkrare bärning? Dessa tankar mognade snart från drömmar till förhoppning, till beslut!

Det var dock inte bara ett beslut i desperation. Han kände till, att även på andra håll i Dalarna samma förhoppningar väckts. Ryktena gick, och man hade samrätt om svårigheter och möjligheter. Sockenbor, som i Norrland vandrat på s.k. herrarbeten, deltagit i bro- och kyrkobyggen med mera, hade skaffat viss information. Ännu finns hos sentida ättlingar till dessa utvandrare levande sägner om, att dalkarlar vid besök i Norrland medfört jordprov från marker, som skulle stå däruppe och vänta på odlare! Myndigheterna i Östersund hade kontaktats, och konkreta uppgifter om marktilldelning, villkor och förmåner hade delgivits, diskuterats och gett god näring åt drömmarna om säkrare bärning norröver.

När sjätte barnet, dottern Brita, föddes åt Stor Henrik och Skinnar Kerstin i september 1825, hade tankarna på utflyttning till Jämtland mognat till definitivt beslut hos de unga makarna. Under det följande året vidtogs alla de åtgärder, som krävdes för fullföljande av ett så allvarligt företag. Emigrationsvägen till USA hade ännu inte börjat skölja genom Sveriges landsbygd, men även en flyttning *inom* landet innebar många och besvärliga problem att lösa. Det var minsann inte bara att »lösa biljetten» och åka sin väg den gången!

När man ur knapphändiga och stundom illa medfarna dokument söker tvinna fram sanningstrådarna till berättelsens väv, kan man inte alltid undgå, att även saga och sägen smyger in en liten färgad garnända genom solven någon gång. När det gäller själva den långa resans förlopp, måste fantasien ibland fylla ut vissa luckor, då dokumenten tiger. Men om förberedelserna till och tidpunkten för avresan finns klara besked.

Innan flyttningsbetyg utfärdades, krävdes förhör angående makarnas kunskaper i kristendom. Två gånger blev de kallade att inför pastor redovisa, att de kunde det väsentliga i fråga om själens ans och rykt, första gången i februari 1826, andra gången i mars 1827. Vid det senare tillfället blev också de tre äldsta barnen, 13, 12 resp. 9 år gamla, förhörda av prästen. Juldagen 1826 tog de nattvarden för sista gången i hemsocknens kyrka.

Under tiden hade man sålt all jord med åbyggnader och allt annat, som kunde undvaras. Mat, kläder, husgeråd och andra nödvändiga ting stuvades så govt det nu gick på en enda kärra med s.k. »tallrikshjul», trähjul utan ekrar alltså. Hela flyttlasset skulle dras den långa vägen av gårdens enda häst! Veterligen fanns ingen ko med vid flytten; nödvändig mjölkförsörjning fick getter svara för. Om vilka husdjur därutöver, som medtagits levande, vet vi intet, men sannolikt torde saltat och torkat kött ha ingått i utrustningen. Under färden kunde väl också något i matväg inköpas i befolkade trakter. Nio personer skulle ha mat under den långa resan, och under första tiden efter framkomsten måste man också äta av »medhavd matsäck». Det är verkligen inte lätt att förstå, hur de kunde få med allt på en enda skranglig kärra!

De nio personerna var alltså far själv, Stor Henrik, och mor Kerstin samt de sex barnen: Anders, 13 år, Per, 12 år, Karin, 9 år, Margareta (i Jämtland kallad Marget), som fyllde sju år

Stor Henriks skinsäck, medförd vid färden från Böle till Störåsen. Tillhör Föllinge hembygdsförening.

själva avresedagen (!), Henrik, 6 år, och Brita, 2 år. Barnens morfar, förre soldaten och byskolläraren Per Igel, följde också med för att bli lärare för både dotterns och övriga nybyggares barn efter framkomsten. Han var vid avresan 65 år och skötte på nybygget sin lärartjänst med framgång under flera år. Barnens farfar, Kus Anders Olsson, var nu 84 år gammal och änklings sedan många år. Om planer funnits att ta honom med på en så ansträngande resa, är inte känt. Sannolikt var det meningen, att han skulle bli kvar hemma hos den andre sonen, Olof, som nu ägde hemmanet i Böle. Men den som leder människors öden ordnar saken efter sitt sinne. Den första februari det år, 1827, då uppbrottet skulle ske, kallades gamle Farfar hädan. Han slapp se sin yngste son dra bort med sin stora familj mot okända öden.

Den 20 april 1827 skedde avfärden. Hur det lass såg ut, som nu rullade ut ur Böle by, kan endast en livlig fantasi ge en föreställning om. Den enda sak, som veterligen ännu finns kvar härav i sinnevärlden, är en gammal, hemmagjord skinnväska, som nu finns på Hembygdsgården i Föllinge, skänkt av Karl Anders Andersson i Störåsen. Man kan anta, att i denna väska

fanns de viktiga papper, som skulle behövas för familjens bosättning i Jämtland: flyttningsbetyg, tillståndsbrev för markupplåtelse och andra handlingar från myndigheterna i det nya länet. Ett djärvt beslut hade nu efter långa och livsavgörande förberedelser mognat till handling.

Inga dokument finns, som kan ge säkra upplysningar om hur uppbrottet skedde, eller vilka färdvägar man följde. Med all sannolikhet kan dock antas, att bästa möjligheterna var att över Gävle färdas huvudleden genom kuststäderna upp till Sundsvall. Därifrån hade man att följa Ljusnans högra strand uppströms till det inre Jämtland, där de hägrande odlingsmarkerna väntade. Traditionen utpekar Högbrofors som den plats efter passerandet av Östersund, där man vände mot slutmålet, eftersom vid denna tid bro över floden Härkan fanns endast på detta ställe.

Reste Stor Henrik ensam med sin stora familj och sitt väldiga flyttlass? Detta är icke heller klart belagt, men som flera familjer från andra dalasocknar hade samma destination, ligger nära till hands att tro, att åtminstone några flyttande familjer fanns i samma sällskap. Deras slutmål var en vidsträckt skogsmark mellan Hammerdal och Föllinge. Till dessa »vildmarker» flyttade nu, utom Stor Henriks familj, Hol Anders Andersson från Mora med hustru Kärstin och fyra barn, Gabriel Gabriellson från Malung med hustru Karin och två barn, Israel Anders Andersson från Gagnef med hustru Anna och tre barn samt en Anders Persson jämte hustru och två barn från något håll, som varken dokument eller uppgiftslämnare kunnat säkert fastställa. På en minnessten (varom mera på sid. 24) finns 27 inflyttade redovisade, men det borde ha varit 28, då ju Stor Henriks svärfar, byskolläraren, också var med.

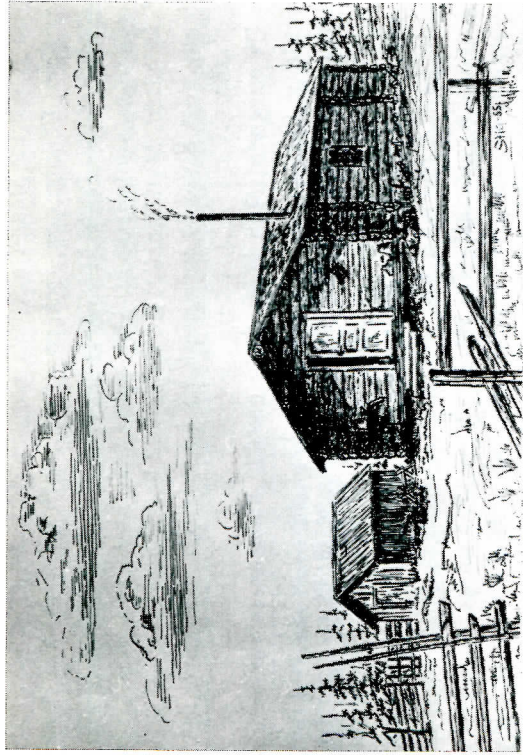
Huruvida några av dessa familjer gjort sällskap på vägen upp, är alltså icke belagt, men möjligt är att så skedde. Det lär nog ha uppstått åtskilliga tillfällen, då anledning till hjälpkationer uppkommit. Gästgivargårdar fanns förstås efter vägen, men de torde ha varit för exklusiva för dessa resande. Andra raststugor fanns ju också litet varstans, och för herrarbetande, kringvandrande dalfolk var sådana platser väl kända.

Skogsområdet Störåsen mellan Hammerdal och Föllinge, som blivit anvisat åt de fem familjer, varom här är tal, var allmänt betraktat som omöjlig vildmark, och där fanns ingen skattlagd

jord. Omkring denna milsvida skogsmark finns sjöarna Sandviksjön, Föllingesjön, Ockern, Ottsjön och Gåxsjön. Vid dessa sjöars stränder fanns byar, vars invånare med bestämdhet vägrat »utbölingar» att flytta in. Där fanns goda åkrar och värdefulla fiskevatten. Myndigheterna i Östersund hade därför anvisat just denna högt liggande skogsmark till koloniseringsområde åt dalkarlarna.

På ett enda ställe inom detta område hade en jämtläning, Fastberg, timrat upp en mindre koja. Ett embryo till odling hade han också brutit upp. Möjligen hade denne tänkt att försöka slå sig ner och anlägga nybygge däruppe, men myndigheterna hade vägrat honom lagfart. Sin koja och sin lilla upprutna teg hade han därför sålt till familjen Gabriellson från Malung. Denna lilla tvåbarnsfamilj var därför de enda av de nu anlända nybyggarna, som första natten hade tak över huvudet. Det lär dock inte ha dröjt så värt länge, innan beboeliga stugor blivit uppförda. De gjordes av rundtimmer, och skog fanns ju inom räckhåll! Stor Henriks första byggnad skall ha varit ett slags eldhus utan fönster, med ett håll i taket för röken från härden mitt på golvet. Huset var byggt av mycket grova stockar. Stor Henriks kropps krafter lär dock ha varit enorma, vilket ofta betygas i sägnerna om honom.

Sedan också kreaturen fått något slags tillflykt som skydd och stängsel kring betesmarken, var det högst angeläget med markberedning och sådd, innan vårmusten gått ur jorden. De fem familjerna i sällskapet mutade in åt sig själva den mark, de ämnade bruka, och det gick utan konflikter, då vidderna syntes ändlösa, och jorden bedömdes som ganska god. Att de höll samman och hjälpte varann, då så krävdes, torde vara alldeles visst. Det fanns också företrädare för olika hantverksyrken i den lilla nybyggarkolonien. Alla var förstas bönder. Gabriel Gabriellson från Malung var dessutom garvare, »skinnare», och kunde göra både pälsar och fallar. Dennes son, Olof Gabriellson, ärvde också faderns yrke och blev känd som skicklig skinnskräddare. Nu 80-årige Konrad West i Störåsen minns, att han som pojke någon gång i början av vårt sekel sett på, medan denne höll på att göra fallar! Hol Anders från Mora var målare, och Israel Anders Andersson från Gagnef kunde konstet av få ut järn ur myrsmalm och kunde även smida järnet till goda redskap. Han lär ha varit den förste i trakten, som lyckats göra

Den gamla fäbodstugan med årtalet 1836. Efter tuschteckning av Stig Nilsson, Östersund.

hållbara vevar till kransågar, och Konrad West har i sin ägo en sådan. Stor Henrik lärde sig av ottsjöborna att spränga med bergkrut och blev därmed även duktig stenarbetare. Dagens åbor i Störåsen vill gärna berömma grannarna i Ottsjön, vilka var de första av jämtarna i omnejden, som värdesatte sina nya grannar och gav dem värdefull hjälp.

Kronans synemän kom regelbundet och konstaterade, att föreskriven areal årligen nyodlades. Det lär till och med ha hänt, att någon vissa år lagt dubbelt mer under plog, än vad koloniseringskontraktet stipulerade. Mycket snart anlades för betets skull en fäbod en halvmil österut, och även där bröts snart nog nya marker upp till åker. I denna fäbod finns en stuga kvar, som en av de unga familjerna i dagens Störåsen, Nils Hugo Henriksson med anor från Stor Henrik, pietetsfullt inrett till sommarstuga. Årtalet 1836 finns inristat på en av dess stockar. Avses därmed byggnadsåret, är stugan således byggd endast nio år efter nybyggarnas ankomst!

Som ovan antytts finns inga sjöar och alltså icke heller några bäckar inom det område, som dessa dalkarlar förvandlade till kulturbygd. Men folket i byarna kring sjöarna var inte längre ogina mot sina nya grannar. De gamla åborna hade tillgång inte

bara till sjöar med goda fiskevatten utan även forsande bäckar, där kvarnar malde brödsäd till mjöl. Nybyggarna på Störåsen fick efterhand, som deras tegar började bära skördar, komma till dem med sin mäld. Efter någon tid fick de också bygga egen kvarn i Tvärvalan och såg i Snårhöbäcken. Och allt efter som åren gick, steg respekten för de invandrade dalabönderna till beundran hos den ursprungliga befolkningen. Det blev en stor, vacker och välskött by uppe på Störåsen, där tidigare skogens djur strövat ensamma sedan urminnes tider.

Stor Henrik var veterligen aldrig utsedd av de andra till att bli ett slags hövding eller byfogde i den nya samhällsbildningen. Han blev det ändå genom sin personlighet, sina initiativ och icke minst genom sina ovanliga kroppskrafter. Kring sådana personer spirar alltid en sägenflora, som lever kvar genom generationer. Stor Henrik blev inget undantag från denna regel, vilket nedan skall visas. Ättlingar efter honom och hans Skinnar Kerstin från Almborg i Leksand finns nu spridda vida omkring i världen ända ner till sjätte och sjunde led. Vad Karlfeldt skriver i *Klagaång* över *en lantman* i tredje strofen, kan sannerligen också sägas om denne odalman:

Du sådde din säd,
kraftig din livsböjla flöt,
och stark som ett träd
din stam sina telningar sköt.
Av flickor och gossar
en ätt i oändliga led
skall odla de mossar,
där släktfadern gladdes och stred.

Vid ankomsten till Störåsen i maj 1827 fanns i familjen, som ovan visats, sex barn. I den nya hembygden föddes dem under åren 1828 till 1842 ytterligare sex barn!! Redan i mars 1828 föddes Olle, i januari 1830 Kerstin, i december 1832 Carl, i augusti 1836 Eric, i maj 1839 Anna och i augusti 1842 Elisabeth. Med vetskap om den tragiska barndödligheten, som skildrats ovan och som drabbat Stor Henriks syskonskara inte minst, är det förunderligt, att alla dessa tolv syskon nådde mogen ålder, trots att många av dem måste ha fått vara med om mycket påfrestande strapatser.

Hur stora marker deras far än fått på sitt kronohemman, är det helt klart, att icke alla, ja, inte ens många av barnen kunde

Marget Henriksdotter, f. i Böle Leksand den 20 april 1820, samt hennes make Pål Jönsson, Störåsen.

få sin bärning för framtiden på faderns marker. Någon kunde förstås starta egen nyodling, ty obrutna arealer fanns ännu inom det väldiga området. De flesta måste dock söka sig åt andra håll inom landskapet. Av följande uppräkningsvisas, att de dock höll sig i norra Jämtland och blev fast rotade i sin nya hembygd.

Äldste sonen Anders blev bonde i Nyby bland ättlingar till de

Henrik Henriksson, f. i Böle Leksand den 17 sept. 1821, med maka Anna Andersdotter från Häggenås.

från Sollerön inflyttade, Per flyttade till Klumpen i Gåxsjö, Karin gifte sig med bonden Olof Persson i Gravbränna, Föllinge. Marget blev kvar i Störåsen genom äktenskap med bonden Pål Jönsson därstädes. Henrik ärvde icke bara faderns namn utan också sin del av dennes jord och gifte sig med Anna Andersdotter från Häggenås. De blev morföräldrar till ännu levande

fru Mia West i Störåsen. Brita flyttade till Grenås, där hon levde ogift och blev 66 år gammal. Olof slog sig ned som jordbrukare i Sandviken i Föllinge, Kerstin förblev också ogift och levde i Ottsjön till 1880. Carl blev liksom brodern Henrik kvar i Störåsen, sannolikt på en del av faderns kronohemman och gifte sig med en flicka i byn, Kerstin Jönsson. Eric gifte sig med Gunilla Frid i Kakuåsen och blev hemmansägare där, Anna gifte sig med bonden Hans Olsson i Grenås, och Elisabet slutligen blev genom gifte med jordbrukaren Jöns Olofsson i Kakuåsen by-granne till sin yngste bror.

En av de senfödda ättlingarna till Stor Henrik, den skicklige släktforskaren Anton B. Hansson på Frösön, har upprättat en föredömligt överskådlig, prydligt präntad antavla över hela denna märkliga släkt. »Ett skuggrikt träd, som hulda grenar sträcker ut...», för att låna en suggestiv bild ur Sv. Ps. 56. Bland de många hundra, vilka räknar Stor Henrik som sin anfader, finns kanske en del, som skulle önskat hela detta väldiga dokument publicerat här. Detta skulle dock ha blivit dels mycket utrymmeskrävande dels mindre intressant för andra läsare, vilka dock torde tjusas och gripas av glimtarna ur den legendariske mannens historia, även om de icke är grenar på hans ättträd.

Hur hans minne lever i hans nya hembygd ännu ett och ett halvt sekel efter utresan från Böle i Leksand, visas här genom några utdrag av publicerade exempel på hans bravader. Många versioner är i svang om hans lyckade envig med en björn en gång i skogen. Platsen för bragden är belägen en kilometer norr om Nils Hugo Henrikssons ovan omnämnda sommarstuga. I *Jänten* 1920 har signaturen »Anna i skogen» publicerat en historia på föllingemål om denna händelse under rubriken *Ei ta historiom 'n gommo*. (Observera, att gommo är gemensamt namn för mormor och farmor!) Jag återger den här efter originalet jämte översättning, gjord av Berta Magnusson och Perry Ahlgren, Föllinge.

EI TA HISTORIOM 'N GOMMO (Föllingemål)

av *Anna i skogen*

Ein ta förstom, som sätt se ne her på Stauråsa va 'n dæljakær, som heite Stor-Hinrik. Dämm källe 'n så, för hæn va så okristele stærsk. Å de behövdes nog te væ kraftu å, nårr hæn håll på

byggd för se. Du skull ha sitt vå tömmerståcka hæn hænske på egen hann! De va int rå te å léi för ahllt då int. Je minns än, att de va int meir än tri ståäck ti fjösväddja för dörhöidn, tänk du, bærrer tri! De va tömmer dáförtin. Bygg mæ töcke nu å!

Hæn haadd gåln senn der 'n Jonas Erssa å Sandströmmen bor nu, de va i ett då. Ja du kan förrestn si mæssa ett e igjænfyllt e brönn på Sandströmshågn, som 'n Stor-Hinrik ha greve. De va bra e brönn dæ, ett mæ bästom i bya, mæn osämja å avunnsjuka välle, atte de vårtte igjænfyllt te sist.

Ein vinter ha nybyggaran ringe 'n bjänn. De va gott om töcker her på den tin må du tro! Ja så skull dom nå sta å ta'n då ja. Mæn 'n Stor-Hinrik skull int få væ betrodd te væ mæ å skjoot hæn int, uttian skuull bærrer få bæra masäckjen deres. E stånn eett sæn de ænner ha före, släängt 'n Stor-Hinrik mat-kåntn på ryddjen, tog på se skjjan å ga se iväg, smått hærm öve de hæn int skull få ta mæ se börssa 'n gång.

Der på 'n myr bräut 'n se 'n tong å grov 'n staur te skjistav u e stargålv, för de va som lite tryggar te ha nå ti hännrom ut på fall... Rått vå de va komme 'n in i 'n tjuck 'n skogback. — Herre jesses! 'N Hinrik tværstane å svååld bussn i häpenheitn. Straxt bakaför sprättbågbjårnsken frammaför a stog 'n storfar sjælv å synnt ta all tännrom. Ja int ha ja ville vö ti klæom hæns Hinrik då int! Mæn lääng feck 'n int stå å stæra på bjänn int, för hæn råme te å resst se på bakfåttran å la raman på bjårnska å va tänkt hååpp direkt på gåbben. Mæn 'n Hinrik va int sein hæn håll. Hæn lappe te bjånna emilla örom må stava senn, så hæn sätt se, å i räddagom tårve 'n te 'n gång te, å dæ tog recktut dæ — »å då doppa 'an nosa så væl ne i snön så», som 'n Stor-Hinrik sa. »En en nå!» skreik 'n at skjyttom, som just komme tagan ett bjännfælom, så de ose ett dämm. Att dämm vårtte branog lång i nåsun, nårr dämm feck si bjänn sjel, uttian att dämm ha fått låusa e enda skått på 'n, förstår du fäll.

Nårr dämm sææn ha fått bjänn på sjææn å skull skjuss heim 'n, då må du tro 'n Hinrik va någa kærut å gråmm! Hæn sätt se överskravanes på bjänn å tralle å sång. Hæn hadd bra e sång-röst 'n Hinrik. Så feck 'n opp brænnvinsflaska, som låg ti kånta. »Nu drick ja ur flaska å», sa 'n å drack u 'n uttan vidar e krus. De ænner feck bærrer si på, å ittnå få. Je såg bjänn dæn je å, nårr dämm komme heim mæ a. De låårddd væ stöstin å feitestn, som dämm ha sitt. Hæn va feit som 'n recktu 'n gris. Ja den

dan feck 'n Stor-Hinrik så hæn mintes e i all sin daga, både bjännkjött å fylla, å dæ hænne int all dagan dæ int, stugu full mæ ban å smått om mæ ahllt som de va bå för hænom å de æenner nybyggarom her dåförtin. Hå hå ja ja.

EN AV FARMORS HISTORIER

En av de första som bosatte sig här på Störåsen var en dalkarl som hette Stor-Henrik. De kallade honom så för han var så okristligt stark. Och det behövdes nog att vara stark, när han höll på att bygga åt sig. Du skulle ha sett vilka timmerstockar han handskades med på egen hand! De hade minsann inte råd att leja för allt då. Jag minns än att det inte var mer än tre stockar i fjösväggen till dörhöjd, tänk du, bara tre! Det fanns timmer då för tiden. Bygg med sådant nu också!

Han hade sin gård där Jonas Erså och Sandströmmen bor nu, den var odelad då. Ja, du kan förresten se märken efter en igenfylld brunn på Sandströmsågnen som Stor-Henrik grävde. Det var en bra brunn det, en av de bästa i byn, men osämja och avundsjuka vållade att den blev igenfylld till sist.

En vinter ringade nybyggarna in en björn. Det var gott om dem här på den tiden må du tro. Ja, så skulle de iväg och ta honom då. Men Stor-Henrik skulle inte få vara betrodd att vara med och skjuta han utan skulle bara få bära matsäcken deras. En stund efter att de andra hade farit slängde Stor-Henrik matkonten på ryggen, tog på sig skidorna och gav sig iväg, smått harmsen över att han inte ens skulle få ta med sig bössan. Där på en myr bröt han sig en tung och grov storr till skidstav ur en starrhässja, för det var liksom lite tryggare att ha något i händerna utifall att... Rätt vad det var kom han in i en tjock skogsbacke. — Herre jesses! Henrik tvärstannade och svalde bussen i häpenheten. Strax bakom sprättbågebjörken framför honom stod storfar själva och visade alla tänderna. Ja inte hade jag velat vara i Henriks kläder då inte! Men länge fick han inte stå och stirra på björnen, för den vrälade till och reste sig på bakbenen och lade ramarna på björken och var tänkt hoppa direkt på gubben. Han lappade till björnen mellan örnen med staven sin så han satte sig och i rädslan drämde han till en gång till och det tog riktigt det — »och då doppade han nosen så väl ner i snön så», som Stor-Henrik sade. »Här är han nu!» skrek han åt skyttarna, som just höll på att ta sig fram efter björn-

spåret så det osade efter dem. Att de blev inte så lite långa i näsan, när de fick se björnen död utan att de hade fått lossa ett enda skott på honom, förstår du väl.

När de sedan hade fått björnen på släden och skulle skjutsa hem honom då må du tro Henrik var något till karig och stor. Han satte sig grensle på björnen och trallade och sjöng. Han hade bra sångröst Henrik. Så fick han upp brännvinsflaskan som låg i konten. »Nu dricker jag ur flaskan också», sade han och drack ur den utan vidare krus. De andra fick bara se på och fick ingenting. Jag såg den där björnen jag också när de kom hem med honom. Det lär ha varit den största och fetaste som de hade sett. Han var fet som en riktig gris. Ja den dan fick Stor-Henrik så han mindes det i alla sina dar, både björnkött och fylla och det hände inte alla dagar det, stugan full med barn och smått om med allt som det var både för honom och de andra nybyggarna här dåförtiden.

Hå hå ja ja.

Fotnot: Observera, att berättarens »gomm» varit åsyna vittne till Stor Henriks bedrift den gången!

STOR HENRIK OCH KYRKKLOCKAN

Hembygdsforskaren kantor Nils Paulsson i Föllinge har i *Från Föllinge församling*, ortens församlingsblad, berättat ett stordåd av annan art, som Stor Henrik utfört. Notisen finns i nämnda skrift nr 1 1967. Vid besök i Paulssons hem berättar han för författaren utförligare om denna händelse.

Storklockan i Föllinge kyrka råkade år 1850 falla ner genom golven i tornet och slogs sönder mot golvet i vapenhuset. Stor Henrik anförtroddes det grannliga uppdraget att köra den tunga dyrgripen till Sundsvall för omgjutning hos klockgjutare N. P. Linderberg därstädes.

Uppdraget fullgjordes till belåtenhet, och han fick vid återkomsten åtta riksdaler banko för välförrättat värv. På hösten samma år kom meddelande från Linderberg, att klockan var klar med ny text försedd och kunde avhämtas. Budet gick på nytt till Stor Henrik; ingen annan fanns som kunde tänkas ensam genomföra en sådan frakt. Ja, Stor Henrik var villig, men han var nu på det klara med arbetets art och den tid det tog att utföra jobbet, varför han begärde förhöjt arvode. Tio riksdaler ville han ha denna gång, vilket beviljades.

Klockan kom oskadd tillbaka till Föllinge och förblev stor-klocka ett sekel till. År 1952 fick församlingen en tredje, ännu större klocka, och den åt Stor Henrik två gånger anförtrödda klockan blev då mellanklocka, vilket den är ännu i denna dag.

Om Stor Henriks hustru, Skinnar Kerstin, har inte så mycket blivit sagt utöver uppgiften om de tolv barnen. Att hon dock varit en ovanligt arbetsam, stark, sund och god människa berättar hennes sentida ättlingar med värme och stolthet. Hennes arbetsböda måste ha varit omänsklig efter nutida bedömning. Dock lever minnet av henne som en harmonisk, varmhjärtad och hjälpsam kvinna, ett fast stöd för de sina, något av en »stomor» i den lilla byn. Konrad West berättar härom i de mest erkännssamma ord. Särskilt har han fäst sig vid, vad som berättats för honom av en äldre man, vars mor var med, då Skinnar Kerstin Persdotter begravdes. Tjänstgörande prästen kyrkoherde Medin höll den gången för ovanlighetens skull ett minnestal över en bondhustru, ett tal, som ingen närvarande kunnat glömma. »Hon var icke blott moder till tolv barn, hon fostrade dem också till goda medborgare», skall han ha yttrat i sitt griftetal. Om hennes leverne hade han sagt, att »om helgon ännu finns i vår värld, var hon ett av dem!» Inför sådant vittnesbörd vågar man påstå, att mycket av de framgångar Stor Henrik upplevde, berodde på att han hade en sådan kvinna vid sin sida.

I maj 1970 har en elev i Föllinge skola, Göran Larsson från Störåsen, i en arbetsuppgift under mottot »MIN BY» gett en rad exempel på hur minnet av byns grundläggare ännu lever friskt hos de unga i dag. Han räknar upp namnen på alla de fem första invandrade nybyggarna. Under rubriken »Har du hört något berättas, som hände i byn förr i tiden» berättar han så här:

»Björnar ofredade boskapen åt nybyggarna. De beslöt att försöka döda björnen. De lejde då några björnjägare ifrån Föllinge. Stor Henrik skulle efter med matsäcken åt jägarna. Jägarna hade åkt långt före Stor Henrik, och då skrämde de upp björnen. Björnen gick då på spåret tillbaka och mötte Stor Henrik. Och Stor Henrik slog ihjäl björnen med sin stav».

»Nybyggarna i Störåsen byggde den första bron över Hårkan», meddelar han under en annan rubrik. (Det måste då gälla bron mellan Störåsen och Föllinge, ty vid Högbrofors söder ut fanns Hårkans enda bro, då dalfolket kom år 1827).

Att jag i Störåsen byn den 24 Desember
sammanträdde för att hålla bystämma för att uppenbara
samma om att hålla skivkålar för att undvika skivkålar
skivkålar för att hålla skivkålar om skivkålar der förnästas
på att hvem för tar är icke med 3 Rf. Rf. Rf.
Vite på den som förnästas, den som står i ten
är ansvarig att skivkålar. Den som står i ten
för nästas och hvem som står i ten. Skivkålar som
3 dygn på samt det icke är ner mellan helgdagarna
skivkålar som hvem som står i ten.

Föllinge och Störåsen den 24 Desember 1868

Wittmar
P. E. Lindberg
P. E. Lindberg

Ernst i går som
Jensen, Byggnad

L. H. H. H. H.

Hendrik & Hendrik som

Wittmar i går som

Ernst i går som

Ernst i går som

Ernst i går som

Faksimil av protokoll från sammanträde med Störåsens byamän den 28 december 1868. Undertryckt av bl.a. söner till pionjäremål

På frågan »Finns nedlagda gårdar?» svarar han lakoniskt »Finns ej!»

Nej, Störåsen är alljämt en levande by, och flertalet av dess inbyggare leder sina anor tillbaka till Stor Henrik, en del även till någon annan av de första invandrarna. Den unge skolpojken redogörelse för sin by tyder klart på, att byns grundläggare icke kommer att förgätas.

En mäktig manifestation av störåsbornas tacksamhet till dem, som gjorde trakten till en levande kulturbygd blev den minnesfest, som hufvudsakligen bestod av dalfolkets ankomst till Störåsen 1827. Jämmt 100 år senare restes en minnessten vid byns

dåvarande skola. Förberedelser hade länge gjorts, och stenens trohjärtade text hade författats av Olof Pålsson, som avlidit redan fem år tidigare vid 81 års ålder. Observera, att för en av nybyggarna har man icke kunnat ange varken hustruns namn eller socknen, som de kommit ifrån!

Till festligheten hade jämtlandsskalden Anders Larsson-Kilian författat följande praktfulla kväde:

STÖRÅSEN

Långt bort från bygden låg en trakt av idel skog och myr, där björnen gick bland blåbärris och sökte äventyr.

Där var han kung och levde gott bland allt, som flög och sprang, men ingen människa man såg, och ingen skälla klang.

Men länets hövding var en man av rivande natur.

Han tänkte: »Det är inte bra med bara vilda djur,

nej, människor böra finnas ock där människor kunna bo.

Däroppe finnes skog till hus och gräs till get och ko.»

Han tänkte vidare som så: »Här fordras mannakraft och goda händer, som förmå att hålla yxans skaft.

Här fordras kvinnor, som förmå att baka bröd av bark, när skogens djur ge sovel till, och man är frisk och stark.»

Han sände bud till gammal bygd vid Siljans bölja blå:

»Kom hit, I goda dalamän, här finnes mark att få!»

Då kom det folk från dalabygd vid sommarsolens ljus och bodde under granars hägn, tills männen timrat hus.

Det var Hol Anders Andersson, som kom från Mora strand.

Stor Hinrik ifrån Leksands bygd, en jätte i sitt land,

och Israel av Gagnefs stam och Malungs Gabriel

och Anders Persson, ståtlig mas, Gud vet från vilket gäll.

Och männen hade viv och barn och hade ko och get, och det blev liv i skogens snår och stoj och munterhet.

Och granar susade till mark, och bjälkar höggos ut, och goda stugor stodo där, när sommaren var slut.

Så växte hastigt upp en by i denna vilda trakt långt bort från verklighet och flärd och rikedom och prakt.

Man svedjade och röjde mark och sådde råg till bröd, och fick man därtill stek av älg, så led man icke nöd.

Men björnen var en grym tyrann, och slikt tål ej en mas, när den en gång en kviga tog och gjorde sig kalas.

Stor Hinrik mötte skogens kung med vrede i sin själ och med en spak av kraftig sort slog rövaren ihjäl.

Så gingo år av kamp och id i denna lilla by.

Man åt väl barkbröd många gånger men höll sin friska hy.

Man slog sin starr och skar sitt korn i sommar och höst, och kom det frost och hårda år, fann man hos Gud sin tröst.

Jag gick en solig sommar dag igenom byn en rund

bland vackra gårdar, gröna fält — en oförgätlig stund.

De trevna gårdar, som jag såg, ha vuxit fram i frid

ur dem, som byggdes upp en gång på salig Hinriks tid.

Nu barnbarn eller barnbarnsbarn ha tagit dem i vård

och ha det bra uti en tid, som är långt mindre hård.

Men framtidshoppet, som ger mod och kraft i rygg och arm,

var viss, det levde lika friskt i gångna släktens barm!

— — — —

»Finns ej!» svarade Göran Larsson från Störåsen på frågan om antalet ödegårdar i hans by. »Domaren säger, att svaret är rätt», skulle det ha hetat, om det gällt en frågesport i TV. Störåsen är alltså efter ett och ett halvt sekel en levande by. Vid mitt besök i byn ställde jag också en fråga: »Läggs åkrar ner även här som på många andra håll i Sverige?» Svaret blev ett klart nej.

Alla är inte bönder numera, men jorden hålles i kultur och ger goda skördar. Invånarantalet är däremot decimerat — det finns inga tolvbarnsfamiljer numera! 140 personer bodde i byn, när den var som folkrikast. När byn grundlades, var de 28, då Stor Henriks svärfar räknas med. Vid sekeljubileet bodde där 117 enligt minnesstenen, och i dag finns i Störåsen 26 familjer med tillsammans 70 personer. Böle by i Leksand, som Stor Henrik med familj kom ifrån, är i dag en ödeby. Någon del av dess öppna jord brukas väl än, och i närheten finns Fallsbjörkens unghästbete. Men själva byn sover törnrosasömn.

En stilla septemberkväll 1975 tar jag farväl av Störåsen. På landsvägen genom byn stannar jag en stund och känner något av andakt inför minnet av de människor, man nyss berättat om. I norr syns ljusrampen från Ottsjöns gatubelysning. I Störåsen börjar ljusen tändas i stugorna, på fästet börjar stjärnorna tind-

ra. Månen i första kvarteret efter fullmåne står i sydost och tycks skåda ner på den gamla stuga jag nyss gästtat, en av Störåsens äldsta byggnader. I drömmande tankar sänder jag en hälsning till Stor Henrik och alla dem, som jämte honom skapat det lilla kulturlandskap, där jag står:

»Stor Henrik och alla ni andra pionjärer! Sov lugnt i edra grifter! Eder nybyggarbragd är icke glömd. Störåsen lever än!»

Stor Henriks bomärke.

Otryckta källor:

Leksands kyrkoarkiv.
Länsstyrelsens arkiv, Östersund.
Elevarbeten i Föllinge skola.
Antavlor, upprättade av Anton B. Hansson, Frösön.
Muntliga uppgifter av i förordet nämnda personer.

Tryckta källor:

Sollerö Hembygdsförenings årskrift "Sool-Öen" 1974.
"Jämten" 1920.
"Från Föllinge Församling" nr 3 1969 och nr 1 1967.
Jämtlands tidning 1927.
Erik Axel Karlfeldt: "Flora och Bellona 1918."

★
ÅR 1827

HITFLYTTADE FÖLJANDE
FAMILJER FRÅN DALARNE
TILL STÖRÅSEN OCH BRÖT NY BYGD
HOL ANDERS ANDERSSON OCH Hustru
KARSTIN MED 4 BARN FRÅN MORA
STORHENRIK ANDERSSON OCH HUST.
KARSTIN MED 6 BARN FRÅN LEKSAND
ANDERS PERSSON OCH Hustru
MED 2 BARN FRÅN

GABRIEL GABRIELSSON OCH HUST.
KARIN MED 2 BARN FRÅN MALUNG
ISREL ANDERS ANDERSSON OCH HUST.
ANNA M. 3 BARN FRÅN GAGNEF. (27 PERSONER)
STENEN REST. ÅR 1927 DÅ 117 PERSONER

HIT KOMMO VÅRA FÄDER OCH BYGDE NYA HEM.
OCH YNGRE SLÄKTEN TRÄDER I STället EFTER DEM
DU SENA SLÄGTE GÖR VAD FÄDREN EJ FÖRMÅTT
VARTACKSAM DOCK DERFÖR ATT DU FATT BÄTTRE LOFF
JA GUD HAR HÄR OSS GIVITETT KÄRT OCH LYCKLIGT HEM
DET STÖRSTA GUD HAR GIVIT. DET ÄR DOCK FRÅLSAREN
ALLT HÄRINTILL HAR HERREN HJÄLPT OSS. I SAM. 7:14

BYAMÄNNE

ÅR 1827

Minnessten över Störåsens första åbor, avtäckta 1927.